

УДК 881.161.2(092)

ЖИТТЄВІ Й НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОСТОРИ СТЕФАНІЇ ПАНЦЬО (до 70-річчя від дня народження)

Усім відомо, що Всевишній наділяє кожну людину, яка приходить у світ, різними талантами. Хтось працює над розвитком і збагаченням цих талантів, хтось, на жаль, не прагне їх розвивати, а деколи й сам не знає, або не хоче знати, що здатен до тої чи тої діяльності, творчості.

Серед людей, які все життя поповнюють, збагачують, розвивають і прагнуть поділитися Божими дарами — талантами, —

Стефанія Панцьо. 15 липня 2016 р. виповнилося 70 років від дня народження Стефанії Єлисеївни Панцьо (Ковтко), відомого українського діалектолога, ономаста, лексиколога, талановитого педагога, професора Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка.

Народилася С.Є. Панцьо в мальовничому с. Лошнів Тербовлянського р-ну на Тернопільщині в 1946 р. Батьки Єлисей Юрійович Ковтко і Варвара Григорівна (із родини Тхір) проживали у с. Пстружне Горлицького повіту на Лемківщині. Після депортації 1945 р. їх із п'ятьма дітьми поселили на Тернопільщині.

© О.В. КРОВИЦЬКА, Ю.В. ОСІНЧУК, 2016

Філологічну освіту Стефанія Єлисеївна здобула в Чернівецькому державному університеті — одному з найкращих навчальних закладів України. 1969 р. після закінчення вишу С. Панцьо розпочала свою педагогічну діяльність: працювала вчителем української мови та літератури.

Від 1980 р. С.Є. Панцьо — викладач Тернопільського державного педінституту (нині — Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка) — гармонійно поєднує педагогічну діяльність із науковою, виховує не тільки філологів, учителів-словесників, небайдужих до рідного слова, а й справжніх патріотів рідної землі. Тривалий час Стефанія Єлисеївна працювала доцентом на кафедрі української мови, яку очолила 1998 р., згодом була обрана професором цієї кафедри.

Організаторські таланти Стефанії Панцьо віддзеркалювалися у навчально-виховній роботі. Разом із викладачами кафедри проведено чимало бесід на морально-етичні, національно-патріотичні теми, про етикет ділового спілкування, мовні КВК, брейн-ринги, свята «Мова калинова», «А мова — як море», діалектологічне свято «Мова — схованка людського духу», круглі столи «Яким повинен бути сучасний вчитель?», «Компетентність і компетенції у роботі вчителя-словесника». У цьому полягала головна мета діяльності кафедри: підготовка висококваліфікованих учителів української мови на основі національного, загальнолюдського й освітнього досвіду, у формуванні професіоналізму, духовної культури словесника.

Стефанія Панцьо читає класичні курси сучасної української мови: морфологія, морфеміка і словотвір, діалектологія. Колишній студент Ювілярки, а нині к. філол. н., науковий співробітник відділу української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича Ю. Осінчук згадує, що її лекції були настільки неординарними, що студенти не потребували якогось додаткового стимулу, їм було цікаво пізнавати нове через бесіди, дискусії, уявні подорожі тощо.

1985 р. С.Є. Панцьо захистила кандидатську дисертацію «Антропомімія давньої Лемківщини». Її науковим «хрещеним батьком» був відомий український ономаст, професор Ужгородського університету Павло Павлович Чучка.

Стефанія Єлисеївна — автор понад 200 публікацій з різних галузей українського мовознавства, методики викладання української мови у вищих навчальних закладах. Значну частину наукового доробку професора С. Панцьо становлять укладені у співавторстві з викладачами кафедри навчально-методичні посібники, зокрема: «Практичні заняття з морфеміки і словотвору (методичні рекомендації)», 1992; «Українська мова: Морфеміка і словотвір (навчальний посібник)», 1999 (співавт. Л.О. Вакарюк); «Сучасна українська літературна мова. Самостійні роботи з морфології (для студентів II–III курсів філологічного факультету)», 2003 (співавт. Т.П. Вільчинська); «Українська мова: Морфеміка і словотвір», 2004 (співавт. Л.О. Вакарюк); «Українська діалектологія. Програма навчального курсу (за вимогами кредитно-модульної системи) для філоло-

гічних факультетів вищих навчальних закладів України», 2007 (співавт. Н.О. Свистун); «Морфеміка і словотвір: тестові завдання (навчально-методичний посібник)», 2008 (співавт. Н.О. Свистун); «Українська мова. Морфеміка і словотвір (навчальний посібник)», 2010 (співавт. Л.О. Вакарюк); «Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Робочий зошит 2 (навчально-методичний посібник)», 2011 (співавт. Н.І. Лісняк); «Навчальна практика з української діалектології (навчальний посібник)», 2012 (співавт. М.Я. Наливайко); «Українська діалектологія. Практикум (навчально-методичний посібник)», 2013 та ін.

Заслуговує уваги також словник-довідник «Український словотвір у термінах», 2007 р. (співавт. Л.О. Вакарюк). У ньому вперше подано терміносистему словотвірного рівня української мови — не лише найуживаніші терміни, а й новаторські, відібрані з новітніх дериватологічних праць. У словнику-довіднику опрацьовано понад 1500 реєстрових лексичних одиниць. У структурі словникової статті представлено тлумачення конкретного терміна, процитовано визначення з використаних джерел, подано ілюстративний матеріал і коротку етимологічну довідку.

Працюючи з художніми текстами, як справжній дослідник рідного слова С. Панцьо звертала увагу і на структуру й стилістичні особливості цих текстів, і на цікавий лексичний матеріал, який згодом аналізувала у спеціальних розвідках, присвячених характеристиці мовного світу українських письменників, а саме: «Демінутивна лексика у творах Маркіяна Шашкевича» (1995); «Зменшено-емоційні іменники на позначення назв людей в спогадах Богдана Лепкого «Казка мого життя» (1998); «Основні словотвірні моделі похідних іменників в оповіданнях О. Кобилянської» (2004); «Особливості похідних одиниць у художній мові (на матеріалі творів Уласа Самчука)» (2005); «Словотвірний потенціал лексики оповідань Івана Франка» (2007); «Принципи укладання словника фразеологізмів у творах Бориса Харчука» (2011) тощо. За ініціативою Стефанії Панцьо побачили світ лексикографічні праці, присвячені творчості Б. Лепкого та Б. Харчука: «Фразеологізми у творах Богдана Лепкого. Словник» (2010); «Фразеологія творів Бориса Харчука. Словник» (2012). Тут уперше в історії української лексикографії подано фразеологічні одиниці, прислів'я, приказки, традиційні побажання, клятви та ін., засвідчені у творах Бориса Харчука.

Особливе місце в науковій творчості Ювілярки посідають праці з української діалектології. Як справжня берегиня свого лемківського роду дослідниця упродовж багатьох років збирає й вивчає багату духовну спадщину своїх предків. Наукові зацікавлення зосереджені переважно на особливостях ономастики, словотвору, образних засобів лемківського діалекту. Професор активно працює також у сфері лінгвістичного аналізу текстів народних пісень із Лемківщини. Серед важливих публікацій назовемо такі: монографія «Антропонімія Лемківщини» (1995), статті — «Прізвища-девербативи в антропонімії Лемківщини» (1997), «Прізвища на *-ин* в антропонімії Лемківщини» (1998), «Назви особи у лемківському

діалекті» (2001), «Префіксальне та префіксально-суфіксальне творення іменників у лемківському діалекті» (2001), «Діалектні похідні слова як засіб відображення емотивності у лемків» (2009), «Лемківсько-західно-поліські паралелі та відмінності у творенні іменників з формантами *-ало, -ило, -ло*» (2010), «Зоонімічні символи в етномовній картині світу (на матеріалі лемківської пісні)» (2011), «Лексико-синтаксичний спосіб творення імен в лемківському говорі» (2011), «Словотвірні типи імен — назв осіб у лемківському говорі» (2011), «Оцінні назви осіб у лемківських говірках: словотвірний аспект» (2012), «Лінгвалізація ключових образів у колискових лемківських піснях» (2013), «Символічний потенціал лемківських пастуших пісень» (2013) тощо.

Аналізуючи конкретний лемківський матеріал, Стефанія Панцьо по своєму підійшла до лексикографічного опрацювання — за частинами мови; авторка уклала, систематизувала й опублікувала дієслівну і прикметникову лексику («Матеріали до словника лемківських говірок (дієслівна лексика)» (2009); «Словник прикметникового лексикону лемківських говірок», співавтор Н.І. Лісняк, яка значною мірою акумулює діалектні риси.

Дослідниця обрала власну методику збирання діалектного матеріалу із живого мовлення. Під час бесід не використовувала анкет, натомість «питання ставили непрямым способом. Часто просто прислухалися до суцільної розповіді і «на ходу» записували діалектне слово чи проводили додатковий контроль, щоб усунути можливі помилки. Серед опитаних осіб було багато тямущих, говірких людей з добре розвинутим мовним чуттям. Правда, у розповідях часто звучали нотки суму, туги за рідним краєм, що спричиняло вживання одноманітної лексики. Нерідко інформатори пропонували послухати пісні. У подібних ситуаціях автору доводилося записувати на магнітофон пісні, щоб не вразити інформаторів і щоб проникнутися їхніми інтересами, болями тощо»¹.

У «Передмові» до словника дієслівної лексики зазначено: «Польові записи ми здійснювали у лемків старшого віку — 65–80 років. Наведені вікові межі не абсолютні. Бралось до уваги умовне середовище — компактне проживання лемків в окремих селах (Жовтневе Тернопільського, Остап'є Підволочиського, Залав'є Теребовлянського, Підзамочок Бучацького районів тощо), Монастирський район Тернопільщини. При записуванні говірки був обережним вибір інформаторів. Відомо, що старшому поколінню властивий старовинний спосіб життя, нижчий рівень освіти і більш консервативне мислення, тому старші люди найкраще зберегли архаїчні діалектні риси. Молодше покоління, яке народилося у Лемківщині і провело там дитячі роки, мало інший життєвий шлях, на ньому відбилася післявоєнна дійсність будівництва суспільства, мовний вплив довкілля. Тому інформаторів з молодшого покоління ми брали зрідка,

---

¹ Панцьо С. Матеріали до словника лемківських говірок (дієслівна лексика). — Тернопіль, 2009. — С. 11.

для уточнення звучання і значення слова зверталися до інформаторів старшого покоління. Це допомогло краще виявити відмінності у мові поколінь і простежити міру збереження лексики рідного говору. При доборі інформаторів бралися до уваги виключно лемківські сім'ї (дід — баба, батько — мати)»².

До речі, матеріали до цього словника зібрано в мешканців сіл Тернопільщини, які до виселення проживали у таких селах Галицької Лемківщини: Балутянка, Більцарева, Бодаки, Бліхнарка, Бортне, Босько, Вілька Висова, Воля Сенькова, Вороблик, Гладишів, Ганчова, Дальова, Душатин, Ждиня, Злоцьке, Зиндранова, Криниця, Квятонь, Мацина Велика, Межибрід, Мисцова, Одрехова, Пельня, Поляни, Пребишів, Прилуки, Пстружне, Радоцина, Роп'янка, Ропиця Руська, Синява, Солотвини, Тарнів, Тилява, Устя Руське, Шкляри, Щавник.

На думку дослідниці, мовлення лемків назагал вирізняється конкретністю, чіткістю. Емоційний потенціал лемківського слова дуже стриманий, дещо прихований за прагматичним наповненням самого мовлення лемків. У цьому сенсі особливого значення набувають прикметники, призначення яких полягає саме у створенні стриманого емоційного потенціалу³.

Цей словник охоплює понад 1550 прикметників, зібраних методом спостереження та власних польових записів, зроблених у с. Жовтневе (Тернопільщина), використано також художні твори Семена Мадзеляна, Івана Русенка, Петра Муриянки та ін.

Ідею об'єднання інтелектуального потенціалу дослідників, які вивчають і досліджують проблеми діалектології, зокрема лемківський діалект, уперше з ініціативи С.П. Панцьо втілено в організації і проведенні Міжнародної наукової конференції «Лемківський діалект у загальноукраїнському контексті» (Тернопіль, 2009).

Стефанія Панцьо — активна у громадській діяльності. У 1990-х рр. була одним із організаторів Обласного лемківського товариства та кількох осередків у Тернопільській області. Деякий час виконувала функції заступника голови товариства «Лемківщина», очолювала молодіжну секцію⁴. Окрім цього, дотепер бере участь у фестивалях лемківської культури, які проходять в Україні та поза її межами.

Нині Стефанія Єлисеївна продовжує досліджувати мовні та пісенні здобутки лемків, бо вважає, що це є її обов'язком дослідника-науковця, патріота, лемкині, обов'язком перед родиною, перед Лемківщиною.

² Панцьо С. Матеріали до словника лемківських говірок (дієслівна лексика). — Тернопіль, 2009. — С. 10–11.

³ Словник прикметникового лексику лемківських говірок. / укл. С.Є. Панцьо, Н.І. Лісняк. — Тернопіль, 2015. — С. 7.

⁴ Н. Свистун. Із словом у серці... (до 70-річчя від дня народження професора Панцьо Стефанії Єлисеївни) // Лемківський календар на 2016 рік [Текст]: альманах / наук. ред. Микола Литвин. — Львів, 2015. — Ч. 65. — С. 100.

Під керівництвом нашої Ювілярки написані і успішно захищені кандидатські дисертації С.В. Шеремети («Антропонімія північної Тернопільщини» — Івано-Франківськ, 2002); Н.О. Свистун («Динаміка антропонімікону м. Тернополя ХІХ–ХХ ст.» — Чернівці, 2006); М.Я. Наливайко («Неофіційна антропонімія Львівщини» — Київ, 2011). З гідністю продовжують справу свого Вчителя вельми вдячні учні. Адже наукові консультації та спілкування з С. Панцьо немов життєдайне джерело наповнюють їх новими ідеями, надихаючи й спонукаючи до творчих здобутків в науці та педагогіці.

Вельмишановна Ювілярко, із Вашої наукової ниви розійшлися світами науковці, викладачі, вчителі, серед яких — Ю. Осінчук, Н. Лобас, Н. Ліщинська, О. Задорожна, О. Петришина, Н. Лісняк Н. Фурманкевич та ін., які у своїх серцях мають особливу любов до рідного краю, до рідної культури, до скарбів рідного слова.

Свій ювілей Стефанія Панцьо зустрічає у розквіті життєвих і творчих сил. Нехай вони додають Ювілярці невтомної наснаги для плідної праці на ниві української науки!

Ольга КРОВИЦЬКА, Юрій ОСІНЧУК
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича
НАН України, м. Львів

Статтю отримано 03.06.2016

Olha Krovytska, Yuriy Osinchuk

Ivan Kryp'iakevych Institute of Ukrainian Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine, Lviv

LIFE AND SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL
SPACES OF STEPHANIA PANTS'O
(IN HONOR OF THE 70TH ANNIVERSARY)

The article describes the life and creative works of S. Pantsio, a prominent Ukrainian dialect expert, onomatologist, lexicologist, as well as a talented pedagogue who holds the position as a Professor at the Ternopil Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk. The authors show the milestones and main spheres of her scientific work.

Keywords: *talent, dialect studies, Lemkivshchyna, onomastics.*